

LBRIS

We know
books

**ANTONY
BEEVOR**

RUSIA

**REVOLUȚIE ȘI RĂZBOI CIVIL
1917-1921**

Traducere din limba engleză de
PETRU IAMANDI

LITERA
București

Hărți	9
Cuvânt-înainte	15

PARTEA I. 1912–1917

1. Sinuciderea Europei. 1912–1916	21
2. Revoluția din Februarie. Ianuarie-martie 1917	29
3. Căderea vulturului bicefal. Februarie-martie 1917	41
4. De la autocrație la haos. Martie-aprilie 1917	47
5. Văduva gravidă. Martie-mai 1917	57
6. Ofensiva lui Kerenski și Zilele din Iulie. Iunie-iulie 1917	71
7. Kornilov. Iulie-septembrie 1917	83
8. Lovitura de stat din octombrie. Septembrie-noiembrie 1917	99
9. Cruciada băieților. Revolta junkerilor. Octombrie-noiembrie 1917	111
10. Uciderea în fașă a democrației. Noiembrie-decembrie 1917	123

PARTEA A II-A. 1918

11. Spargerea tiparelor. Ianuarie-februarie 1918	137
12. Brest-Litovsk. Decembrie 1917-martie 1918	147
13. Marșul pe Gheață al Armatei Voluntarilor. Ianuarie-martie 1918	161
14. Înaintarea germanilor. Martie-aprilie 1918	175
15. Dușmani la periferie. Primăvara și vara 1918	185
16. Revolta cehilor și a revoluționarilor socialiști de stânga. Mai-iulie 1918	199
17. Teroarea Roșie. Vara 1918	213
18. Luptele de pe Volga și Armata Roșie. Vara 1918	221
19. De la Volga până în Siberia. Toamna 1918	233
20. Plecarea Puterilor Centrale. Toamna-iarna 1918	247
21. Rusia Baltică și de Nord. Toamna-iarna 1918	257

PARTEA A III-A. 1919

22. Compromisul fatal. Ianuarie-martie 1919	267
23. Siberia. Ianuarie-mai 1919	279
24. Donul și Ucraina. Aprilie-iunie 1919	287
25. Murmansk și Arhanghelsk. Primăvara și vara 1919	301
26. Siberia. Iunie-septembrie 1919	307
27. Vara baltică. Mai-august 1919	321
28. Marșul asupra Moscovei. Iulie-octombrie 1919	333
29. Surpriza baltică. Toamna 1919	347
30. Retragera siberiană. Septembrie-decembrie 1919	355
31. Punctul de cotitură. Septembrie-noiembrie 1919	365
32. Retragera în sud. Noiembrie-decembrie 1919	379

PARTEA A IV-A. 1920

33. Marele marș siberian pe gheață. Decembrie 1919–februarie 1920	393
34. Căderea Odesei. Ianuarie 1920	401
35. Ultimul „Uraaa!” al cavaleriei Albilor. Ianuarie-martie 1920	407
36. Vranghel preia comanda, iar polonezii ocupă Kievul. Primăvara și vara 1920	421
37. Polonezii în vest, Vranghel în sud. Iunie-septembrie 1920	433
38. Miracolul de pe Vistula. August-septembrie 1920	447
39. Riviera lui Hades. Septembrie-decembrie 1920	457
40. Moartea speranței. 1920–1921	469
<i>Concluzii. Discipolul diavolului</i>	479
<i>Glosar</i>	481
<i>Mulțumiri</i>	483
<i>Abrevieri</i>	485
<i>Note</i>	489
<i>Bibliografie</i>	521
<i>Ficțiune</i>	531
<i>Indice</i>	533

1. Imperiul Rus 1914	10
2. Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă 1921	12
3. Petrogradul în 1917	33
4. „Ofensiva lui Kerenski“ – retragerea din iulie	74
5. Finlanda și statele baltice	153
6. Înaintarea germanilor și teritoriile ocupate de ei martie–noiembrie 1918	159
7. Marșul pe Gheață – Prima campanie spre Kuban	168
8. Arhanghelskul ocupat de Aliți	187
9. Marea Caspică	195
10. Volga și Caucazul 1918	235
11. Vara 1919, înaintarea Armatei Albe	289
12. Retragerea lui Kolceak, 1919	309
13. Răzbunarea Armatei Roșii și retragerea lui Denikin	369
14. Războiul polono-sovietic și sfârșitul Albilor, 1920	429

LIBRIS

We know
books

PARTEA I

1912–1917

SINUCIDERA EUROPEI¹

1912–1916

Ca urmare a creșterii industriale accelerate, clasele conducătoare din Rusia antebelică deveneau tot mai încrezătoare în propriile forțe. Conflictul dezastruos cu Japonia din urmă cu mai puțin de un deceniu era ca și uitat. Partea belicoasă a Sankt-Petersburgului, din ce în ce mai vocală, voia atacarea Turciei după ce aceasta închisese strâmtoarea Dardanele, în 1912. Chiar și Serghei Sazonov, ministrul afacerilor externe, prudent până atunci, era indignat de felul în care Rusia fusese tratată de Imperiul German și de cel Austro-Ungar după Primul Război Balcanic. Prin urmare, când Viena a trimis un ultimatum Serbiei, după asasinarea, în iunie 1914, a arhiducelui Franz Ferdinand la Sarajevo, Sazonov i-a cerut șefului statului-major general să pregătească armata de război. Și i-a spus țarului că, dacă nu-i ajută pe frații slavi din Serbia, Rusia avea să sufere o umilință fatală. Nicolae al II-lea nu a avut întotdeauna și a aprobat prima etapă a mobilizării parțiale, moment în care comandantii armatei au insistat că, dacă Rusia pornea un război împotriva armatelor austro-ungare, trupele sale ar fi trebuit să lupte și împotriva germanilor, de-a lungul frontului central și de nord.

Sfetnicul și tămăduitorul prin rugăciuni al familiei imperiale, Grigori Rasputin, nu se afla în capitală. În acea vară fatidică, el se întorsese acasă, în Siberia, unde a primit vestea intrării în război printr-o telegramă trimisă de țarină. Rasputin a scris imediat un răspuns în care îl sfătuiă pe țar să reziste presiunilor, dar o țărăncă i-a întins o cursă și l-a înjunghiat în stomac. Țărăncă era o susținătoare a lui Iliodor, un fost preot care se întorsese împotriva lui Rasputin, acuzându-l că era un desfrânat și un profet fals. Cât pe ce să moară, Rasputin a rămas o vreme în spital. Când și-a recăpătat cunoștința și a auzit că țarul ordonase mobilizarea, a insistat să trimită telegrama în care avertiza că războiul va distruge Rusia și îi va distruge și pe Romanovi. Această ultimă șansă de a-l convinge pe țar să spună nu beligeranților din jurul lui a sosit prea târziu, deși probabil că nu ar fi schimbat prea multe.

Teama statului-major general al Rusiei că Puterile Centrale și-ar putea mobiliza armatele mai rapid nu a fost factorul principal care a dus la declanșarea războiului, ci hotărârea austriecilor de a zdrobi Serbia înainte ca marile puteri europene să poată interveni. Germania a refuzat să îi facă să se răzgândească. Generalul Helmuth von Moltke, șeful statului-major general al Germaniei, chiar i-a îndemnat pe austrieci să ignore orice pleoarie pentru moderație venită din partea propriului guvern și să atace Serbia. Diplomația și relațiile dintre curțile regale nu aveau nici o șansă. Războiul era prea important ca să fie lăsat în seama generalilor, după cum va remarca foarte curând prim-ministrul francez Georges Clemenceau.

După declararea războiului, situația nu putea decât să se înrăutățească pentru „masa cenușie“ a țăranilor-soldați ruși. În total, 15 300 000 de bărbați au fost mobilizați în armată și în flotă.² După pierderea Bătăliei de la Tannenberg și apoi rușinoasa „Mare Retragere“ din 1915, după victoria germanilor de la Gorlice-Tarnów (la sud-est de Cracovia), amărăciunea și bănuiala că cineva de la curtea imperială ar fi trădat s-au insinuat atât în suflețele ofițerilor, cât și în ale soldaților. Curând a început să se vorbească despre „strangularea germană“, în parte pentru că foarte mulți generali aveau nume de origine teutonă sau scandinavă.³ Dar cei mai mulți o înjurau pe țarina de origine germană și pe camarila ei, dominată de *éminence grise*, Rasputin. Corupt până în măduva oaselor, călugărul dezmațat va interveni fără rușine în numirile comandanților după ce țarul, nesăbuit, va hotărî să-și asume comanda supremă a armatelor la *Stavka* – cartierul general suprem de la Moghilev.

Pentru soldații ruși, viața în tranșee de-a lungul întregului front, din provinciile baltice, prin Polonia, Belarus și Galiția, până în România, era o experiență inumană. „Ascunși în tranșee“, scria Maxim Gorki, „suportă ploaia și ninsoarea, mizeria, înghesuiți unii într-alții; sunt roși de boli și mâncați de păduchi; trăiesc ca niște animale.“⁴ Cu muniția pe sponci, fără cizme, mulți își făceau încălzări din coajă de mesteacăn. Punctele medicale de evacuare a victimelor erau aproape la fel de primitive ca și cele din timpul Războiului Crimeei.

Încercările de modernizare eșuau lamentabil. „În sfârșit a ajuns și la noi ultima invenție tehnologică“, scria plin de amărăciune în jurnalul său Vasili Kravkov, medic-șef. „Adică 25 000 de măști de gaze pentru corpul nostru de armată. Au fost testate de comisia supremă condusă de «pașa» cel mare al nostru, ducele de Oldenburg. Le-am pus și eu pe infirmiere să le poarte. După două minute au simțit că se sufocă. Acum fiecare soldat din tranșee trebuie să primească o mască din asta!“⁵

Citind scrisorile trimise acasă, secțiile de cenzură ale armatei sigur nu-și făceau mari iluzii privind moralul soldaților de pe front. Mulți se plâneau de superioritatea evidentă a artileriei germane și de brutalitatea cu care îi tratau ofițerii. Soldații erau fie înrăiți, fie traumatizați de ceea ce vedeau. „Cadavrele încă mai zac acolo“, scria unul. „Corbii le-au mâncat deja ochii, iar șobolanii mișună pe ei. Doamne sfinte, priveliștea asta îngrozitoare nu poate fi nici descrisă, nici închipuită.“⁶

Alt soldat scria despre cum ofițerii le ordonasera să sape o groapă comună pe care să o umple cu propriii morți. „Am strâns cadavrele de pe câmpul de luptă, am săpat o groapă lungă de 55 de metri și adâncă de opt. Le-am întins acolo, dar, fiindcă era târziu, am acoperit jumătate din groapă cu pământ și am lăsat cealaltă jumătate pentru a doua zi dimineață. Am pus o santinelă acolo, care ne-a spus că noaptea unul dintre morți a ieșit din groapă și s-a așezat pe marginea ei, în timp ce alții se întorceau de pe o parte pe alta, fiindcă nu erau morți, doar răniți și șocați în urma exploziilor unor obuze grele. Asta se întâmplă destul de des.“⁷

Resentimentele erau accentuate și de contrastul dintre condițiile în care trăiau ofițerii și cele în care trăiau soldații. Mulți ofițeri se retrăgeau noaptea în căldura și confortul relativ al izbelor țărănești din spatele frontului, în timp ce soldații și sergenții erau lăsați în frig și în mizeria din tranșee. „Soldatul obișnuit care pornește la atac pentru patria-mumă primește 75 de copeici [pe lună]“, scria un recrutar acasă. „Comandantul companiei, care vine din urmă, primește 400 de ruble, iar comandantul regimentului care vine și mai din urmă primește 1 000 de ruble. [...] Unii mănâncă pe alete și beau alcool și se distrează cu prostituatele sub steagul Crucii Roșii, iar ceilalți rabdă de foame.“⁸

Idea că asistentele medicale de la Crucea Roșie se aflau acolo pentru a-i satisface sexual numai pe ofițeri era obsesivă, dar nu și lipsită de adevăr. Dr. Kravkov, șeful serviciilor medicale pentru întregul corp de armată, scria cum un coleg al său fusese îndepărtat. „A fost foarte simplu. Doctorul a fost foarte ferm și nu a cedat pretențiilor clicii de la cartierul general de a înființa un bordel folosindu-se de asistentele lui medicale. [...] Un fapt destul de familiar pentru mine. Am văzut asta la Armata a 10-a, unul dintre motivele pentru care am plecat de acolo.“⁹

Ofițerii ofereau studentelor sărace din Odesa sute de ruble ca să pozeze nud pentru ei.¹⁰ „Te rog să-mi scrii dacă ești dispusă să mai fii fotografiată o dată, cu mai multe detalii“, scria un tânăr ofițer.¹¹ Iar dacă venea la regiment în vizită, adăuga el, putea câștiga până la 1 000 de ruble.

În timp ce ofițerii se distrau, soldații de rând nu aveau voie să-și vadă nevestele, chiar și în zone aflate mult în spatele frontului. Evdokia

LIBRIS

We know
books

Merkulova, tânăra soție analfabetă a unui cazac din *sotnia* 9 independentă de pe Don, nu cunoștea regulamentul, motiv pentru care s-a dus să-și viziteze soțul la începutul lui decembrie 1916. Ulterior, a avut curajul să facă o plângere oficială despre modul în care fusese tratată de comandant. „Comandantul *sotniei*, Mihail Risakov, a aflat curând despre sosirea mea“, suna plângerea pe care o dictase. „Nu știu de ce, dar pe 5 decembrie a ordonat *sotniei* să se alinieze ca la paradă și m-a obligat să mă întind pe pământ cu fața în jos. Pe urmă, doi cazaci au primit ordin să-mi suflece fusta și ce mai aveam pe dedesubt și să mă țină de brațe și picioare. Comandantul i-a ordonat soțului meu să-mi dea 15 lovituri de bici pe pielea goală. El însuși a supravegheat aplicarea pedepsei și l-a amenințat pe soțul meu că, dacă nu mă va lovi cu toată puterea, pe pielea goală, și nu pe haine, va avea și el de suferit. De frica lui, soțul m-a lovit atât de tare, încât rănila nici acum nu s-au vindecat. Pe urmă am fost trimisă înapoi, peste Don, cu o escortă.“¹²

Fiind carne de tun, țaranul-soldat ura războiul, noroiul, păduchii, mâncarea proastă și scorbutul. Pe dr. Kravkov îl apuca disperarea când pomenea de mâncare. „Azi am primit din nou alimente, de data aceasta din Orenburg“, nota el în jurnal. „1 000 de puzi* de șuncă și cârnați, putreziți toți! Toată Mama Rusie putrezește.“¹³

Sezonul ploios a început în octombrie 1916 cu o furie care l-a răvășit pe Kravkov. „Dr. Tolcenov, pe care l-am trimis în prima linie ca să vadă care sunt condițiile sanitare, mi-a prezentat un raport înfiorător despre condițiile în care trăiesc nefericiții noștri soldați; în noroi, care le ajunge până la brâu, fără să aibă unde să se adăpostească pe vreme rea, fără haine uscate, fără mâncare caldă sau ceai.“¹⁴ După două săptămâni adăuga: „Am primit întăriri, niște băieți cărora nici nu li s-a uscat cașul de la gură. A doua zi au fost trimiși să împiedice un atac la baionetă al inamicului. [...] O scenă apocaliptică în care mulți dintre ei, care nu voiau să moară, țipau desperați: «Mamăăă!»“¹⁵ Autoritățile militare cenzurau orice știre despre revoltele care erau înăbușite fără cruțare.

În iarna aceea, la Petrograd, criticile la adresa guvernării nu veneau numai din partea liberalilor și a stângii. Ultraconservatorii, precum politicianul Vasili Șulghin, erau scandalizați de iresponsabilitatea celor avuți, nepăsători la aflarea veștii că numărul rușilor căzuți pe front era de două ori mai mare decât cel al dușmanilor germani și austro-ungari. „Iată-ne“, scria el plin de amărăciune, „dansând ultimul «tango» pe marginea tranșeelor doldora de cadavre.“¹⁶ Șulghin era furios și din cauza zvonurilor și a teoriilor conspiraționiste care circulau prin saloanele

* Un pud este egal cu 16,38 kilograme, (n.a.)

capitalei, mai ales „pălăvrăgeala despre trădare”.¹⁷ Îi găsea vină liderului Partidului Cadeților, Pavel Miliukov, pentru senzaționala lui cuvântare ținută la reîntrunirea Dumei de Stat, din 1 noiembrie*. Atacurile dezlănțuite ale lui Miliukov la adresa miniștrilor țarului i-au uimit pe cei prezenți, fiindcă, de obicei, Miliukov era foarte moderat. Acum el acuza pe față „forțele oculte care luptă în beneficiul Germaniei”.¹⁸ Pe fondul uralelor care îi însoțeau fiecare exemplu de incompetență, Miliukov re-peta obsesiv întrebarea retorică: „Ce să fie asta? Prostitie sau trădare?”

Corupția generalizată din capitală îi șoca pe tinerii ofițeri idealiști de pe front. „Toată lumea știe că tot felul de escroci își asigură, la reședința marii ducese Maria Pavlovna, poziții sigure în schimbul unei mite grase”, îi scria logodnicei lui un tânăr ofițer de cavalerie din Armata a 7-a, logodnica vrând să-i asigure un post în spatele frontului. „Dar te implor să nu mituiești pe nimeni. Vreau să trăiesc și să mor ca un nobil ce sunt.”¹⁹

Chiar și vajnicii susținători ai monarhiei erau disperați. Încăpățânarea țarului își avea originea în caracterul lui slab. Neluând în seamă sfaturile, insistase să preia comanda supremă de la unchiul său, marele duce Nikolai Nikolaevici, un ins extrem de înalt, după retragerile dezastruoase din 1915. Wavell îl considera pe marele duce „bărbatul cel mai chipeș și mai impresionant pe care l-am întâlnit vreodată. Nu foarte inteligent și nici foarte citit, dar plin de bun-simț și cu un caracter deosebit.”²⁰ Din păcate, nepotului său, Nicolae al II-lea, îi lipseau ambele calități. „Autocrația fără un autocrat este ceva îngrozitor”, remarca Șulghin.²¹

Unul dintre motivele principale pentru care țarul își impusese voința la *Stavka*, în Moghilev, era întâietatea pe care o acorda ofițerilor loiali în detrimentul politicianilor cu limba ascuțită. Lăsase administrarea țării în seama țarinei și a lui Rasputin și refuzase cu hotărâre numirea unui guvern de miniștri din Dumă. Dar prezența lui la cartierul general din Moghilev rămânea pur simbolică, iar anturajul lui se asigura ca toate vizitele sale pe front să fie pregătite cu grijă.

„Șeful de stat-major al generalului Dolgov ne-a povestit la cină, fără vreo urmă de ironie, despre pregătirile făcute în perspectiva vizitei țarului”, nota dr. Kravkov în jurnalul său. „Toți soldații au fost aduși din tranșee și toată noaptea au petrecut-o probând uniforme nou-nouțe și primind echipament așijderea. Artileriștii au primit ordin să tragă

* Partidul Cadeților sau Partidul Constituțional-Democratic (CD) era o grupare centrist-liberală care includea și republicani și monarhiști moderați. A fost fondat de Miliukov în 1905, cu sprijinul preponderent al universitarilor, avocaților și al clasei de mijloc mai luminate – inclusiv al evreilor, deoarece susținea emanciparea acestora. (n.a.)

LBRIS

We know
books

Rasputin, țarul și țarina
(Alamy/World History Archive)

Prințul și prințesa Iusupov
(Alamy/The History Collection)

salve în momentul în care începea vizita imperială și astfel, ca să-l cităm, «a fost regizată o adevărată scenă de luptă». Țarul a fost fericit și le-a mulțumit tuturor, iar bravul nostru războinic a primit Crucea Sfântului Gheorghe pentru reușita spectacolului.²²

În acea iarnă a lui 1916, nici un membru al statului-major din Moghilev nu a avut curajul să-i spună țarului despre zvonurile care circulau în Petrograd. Începeau să apară pamflete revoluționare despre Rasputin, de exemplu „Aventurile lui Grișka“, care făceau aluzie la orgiile călugărului cu țarina și chiar cu fiicele ei.²³ Aceste fantezii pornografice aminteau de niște caricaturi apărute cu mai bine de un secol în urmă, la Paris, cu Maria Antoaneta și prințesa de Lamballe. Inevitabil, astfel de istorii grotești făceau din Rasputin, țăranul care-i pervertea pe cei mari, un fel de erou popular.

Asasinarea lui Rasputin, pe 17 decembrie, de către prințul Feliks Iusupov, marele duce Dmitri Pavlovici și Vladimir Purișkevici, liderul grupării antisemite Sutele Negre*, a întărit convingerea că aristocrația din capitală era mai mult decât coruptă. Ideea lui Iusupov de a o folosi pe Irina, soția lui, frumoasa nepoată a țarului, ca momeală pentru călugărul

* Sutele Negre era o grupare antisemită, naționalistă și reacționar monarhistă, sprijinită de Nicolae al II-lea. (n.a.)

libidinos, a adăugat o notă lascivă acestei drame. Imaginația publicului a fost aprinsă mai ales de toate greutățile întâmpinate de complotiști în asasinarea lui Rasputin, cu prăjituri otrăvite și câteva gloanțe de revolver, apoi azvârlirea cadavrului uriaș într-o gaură făcută în gheața de sub un pod, motiv pentru care fusese găsit abia după două zile.

Cinismul profund care se accentua în spatele frontului crea o apatie periculoasă. Un ofițer pe nume Fedulenko, întors de pe front, a fost invitat la prânz de către colonelul său. „Doi ofițeri din gărzile imperiale sedeau chiar lângă noi“, consemna el. „Au început să vorbească despre Rasputin; am rămas șocat de ce povesteau.“²⁴ Cei doi au repetat bârfele despre țarină și Rasputin și au spus că țarul era un nevolnic. „Apoi, în timp ce mă întorceam la Oranienbaum împreună cu colonelul, am întrebat de ce se permiteau astfel de lucruri murdare, de ce tinerii ofițeri nu fuseseră opriți din a-l mai ponegri pe împărat. Vorbeau în limba rusă chiar în fața servitorilor, care îi puteau înțelege.“ Colonelul a fluturat din mână, resemnat. „Mda“, a făcut el. „Prăbușirea a început deja. Ne așteaptă vremuri groaznice.“ Dr. Kravkov nu avea nici un dubiu. „Indiferent de cum se încheie războiul, va fi revoluție.“²⁵

REVOLUȚIA DIN FEBRUARIE IANUARIE-MARTIE 1917

Crearea premiselor unei revoluții era evidentă tuturor, mai puțin celor care nu voiau să vadă. Singura întrebare era dacă revoluția va avea loc în timpul războiului sau imediat după încheierea lui. Generalul Mihail Alekseev, șeful de stat-major, a supus atenției țarului un raport în care recomanda mutarea din capitală a fabricilor și uzinelor și a angajaților acestora. Nicolae al II-lea a scris pe marginea raportului, care fusese dactilografiat pe hârtia albastră, specială, „doar a țarului“, la cartierul general suprem: „Situația actuală nu justifică luarea acestor măsuri, care poate produce panică și tulburări în spatele frontului“.¹ Soluția simplistă a lui Alekseev era greu de pus în practică, mai bine de 300 000 de muncitori industriali din Petrograd trebuind să fie strămutați, dar nici el și nici țarul nu anticipau că propriile trupe din capitală se confruntau cu un pericol similar.²

Ca o consecință a pierderilor uriașe suferite în război, mulți sublocotenenți în rezervă erau antimonarhiști și nu aveau nimic în comun cu armata antebelică. „Majoritatea erau foști studenți“, observa un ofițer activ. „Erau o grămadă de avocați tineri. Brigada s-a transformat într-un cămin de studenți, cu adunări, rezoluții și proteste. Pentru ei, ofițerul de profesie era un fel de animal preistoric.“³ De fapt, majoritatea sublocotenenților în rezervă, sau *praporščiki*, fuseseră inițial soldați și proveneau din mediul *petit bourgeois*.⁴ Motiv care le accentua și mai mult resentimentul față de aroganța ofițerului tradițional.

Persoanele bine informate din Petrograd considerau plauzibil pericolul unei revolte de proporții în capitală. La un dîneu dat de amanta unui prinț, mari duci, ofițeri superiori și ambasadorul Franței, Maurice Paléologue, au discutat despre regimentele de gardă din capitală, mai precis pe care dintre ele se putea conta că vor rămâne loiale. În seara aceea, optimismul a fost o pasăre rară. „La sfârșit am băut pentru apărarea Sfintei Rusii“, nota ambasadorul în jurnalul său.⁵

A doua zi, Paléologue a fost dezamăgit, dar nu și surprins, la aflarea veștii că țarina respingea orice încercare a celor din jur de a o convinge

IBDIS | We know
books

de existența unei amenințări existențiale la adresa monarhiei. „Dimpotrivă“, îi replicase ea mării ducese Viktoria Feodorovna, „acum am certitudinea că întreaga Rusie, adevărata Rusie, Rusia oamenilor simpli, a țăranilor, este alături de mine.“⁶ Această convingere se baza pe scrisorile lingușitoare, unele poate născocite, care îi erau prezentate zilnic de către Ohrana, poliția secretă, la ordinele ministrului afacerilor interne, Aleksandr Protopopov. Numit la recomandarea lui Rasputin, despre Protopopov se spunea că era instabil din punct de vedere mental ca urmare a unui sifilis în stare avansată.

Chiar și sora țarinei, stareța Mănăstirii Marta și Maria din Moscova, a fost alungată de către cuplul imperial când a adus vorba despre „exasperarea tot mai mare a moscoviților“. Rude ale Romanovilor erau oripilate de acest refuz de a privi realitatea în față. Motiv pentru care s-au adunat pentru a discuta despre elaborarea unui apel către țar și țarină într-o scrisoare comună.

În ajunul Anului Nou pe stil rusesc, înaltul și elegantul ambasador al Marii Britanii, sir George Buchanan, a avut o întrevedere cu țarul. Evident, Majestatea Sa Imperială intuia ce voia să-i spună Buchanan. În loc să-l invite în biroul său și să fumeze împreună, cum le era obiceiul, țarul l-a primit cu răceală în sala de audiențe.

Sir George i-a spus mai întâi cât de îngrijorat era regele George al V-lea, ca și guvernul britanic, de situația din Rusia. Apoi a întrebat dacă poate vorbi pe șleau. „Ascult“, a răspuns țarul, tăios.⁷ Buchanan chiar a vorbit pe șleau. S-a referit la gestionarea haotică a războiului, care se soldase cu un număr atât de mare de victime. A insistat ca un politician din Dumă să conducă guvernul, și nu un prim-ministru numit de casa imperială. Singura șansă a guvernului de a supraviețui era „să dărâmați bariera care vă desparte de propriul popor și să-i recâștigați încrederea“.⁸ Țarul s-a albit la față. „Spuneți, domnule ambasador, că trebuie să câștig încrederea poporului meu. Dar oare nu poporul trebuie să câștige încrederea mea?“⁹ În termeni foarte politicoși, Buchanan a abordat chiar și problema agenților străini și a influențelor germanofile din jurul țarinei, subliniind că era de datoria lui „să vă atrag atenția, Majestate, asupra

* La scurt timp, Buchanan i-a descris lui Paléologue, colegul său apropiat, întrevederea cu țarul. Ciudat, versiunea lui Paléologue, consemnată în propriul jurnal, este mult mai dură, țarul punând brusc capăt discuției: „Adieu, Monsieur l'Ambassadeur“ (Paléologue, p. 563).⁹ Relatarea mult mai târzie a lui Buchanan, în memoriile lui, se încheie mai puțin convingător, cu mulțumiri sincere și o strângere de mână din partea țarului, vădit emoționat. Pe de altă parte, țarul nu a menționat deloc întrevederea în jurnalul său, dar nu-i stătea oricum în obicei să consemneze decât rareori conversațiile avute cu ambasadorii. (n.a.)

prăpastiei din fața Voastră”.¹⁰ Deodată, Buchanan a observat că ușa care dădea spre apartamentele imperiale era întredeschisă și a simțit că țarina asculta fiecare cuvânt.

În acel ianuarie în care Petrogradul tremura de frig, dansul pe sârmă a continuat. În seara următoare, la un restaurant de lux, Paléologue a văzut o binecunoscută doamnă divorțată, la o masă din apropiere, înconjurată de nu mai puțin de trei ofițeri din gărzile de cavalerie ale țarului. Doamna tocmai fusese eliberată din arest, unde fusese închisă pentru o presupusă complicitate la asasinarea lui Rasputin. Când polițiștii îi ceruseră cheia de la birou, femeia le răspunsese că avea numai scrisori de dragoste acolo. „În fiecare seară, mai degrabă în fiecare noapte”, scria ambasadorul în jurnalul său, „se petrece până în zori de zi: teatru, balet, supeu, țigani, tango, șampanie.”¹¹

În timp ce bogătașii se distrau în capitală de parcă nu ar fi fost război, criza pâinii agita și mai mult spiritele în cartierele mai sărace ale Petrogradului. „Au început cozile”, consemna un elev de la școala de ofițeri de marină. „Dacă sunt zece oameni la rând și brutarul nu deschide prăvălia, încep să zboare cărămizile – geamuri sparte peste tot. Patrurile de cazaci care vin la fața locului ca să păstreze aparențele nu fac decât să râdă.”¹²

Nu, Rusia nu ducea lipsă de grâne. Problema era sistemul feroviar suprasolicitat, care se chinuia să facă față cererilor pe fondul unor geruri năprasnice și al unor ninsori abundente în acest aspru început de an. Aproximativ 57 000 de vagoane erau imobilizate și multe locomotive erau înghețate bocnă.¹³ În plus, prețul alimentelor și al combustibilului crescuse mult mai mult decât salariile. Și totuși 1917 a început cu mai puține greve decât anul precedent. Generalul-maior Konstantin Globaciov, șeful Ohranei, susținea că regimul avea mare noroc că acțiunile de protest ale muncitorilor nu erau coordonate. „N-am avut de-a face cu o grevă generală”, scria el.¹⁴ Dar mult timp nu va trebui să mai aștepte.

Globaciov trebuia să-i facă față ministrului afacerilor interne, Aleksandr Protopopov, din ce în ce mai instabil, superstițios și sub influența totală a țarinei. Protopopov nu reușise să-l convingă pe Rasputin, cu o lună în urmă, să evite ambuscada pregătită pentru el în Palatul Iusupov. La Petrograd, Protopopov era întruchiparea ridicolului. Întrucât Corpul Jandarmilor se afla în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, își comandase o uniformă de jandarm, deși cu însemnele administrației civile. Apariția lui în Dumă îmbrăcat astfel a provocat hohote de râs.

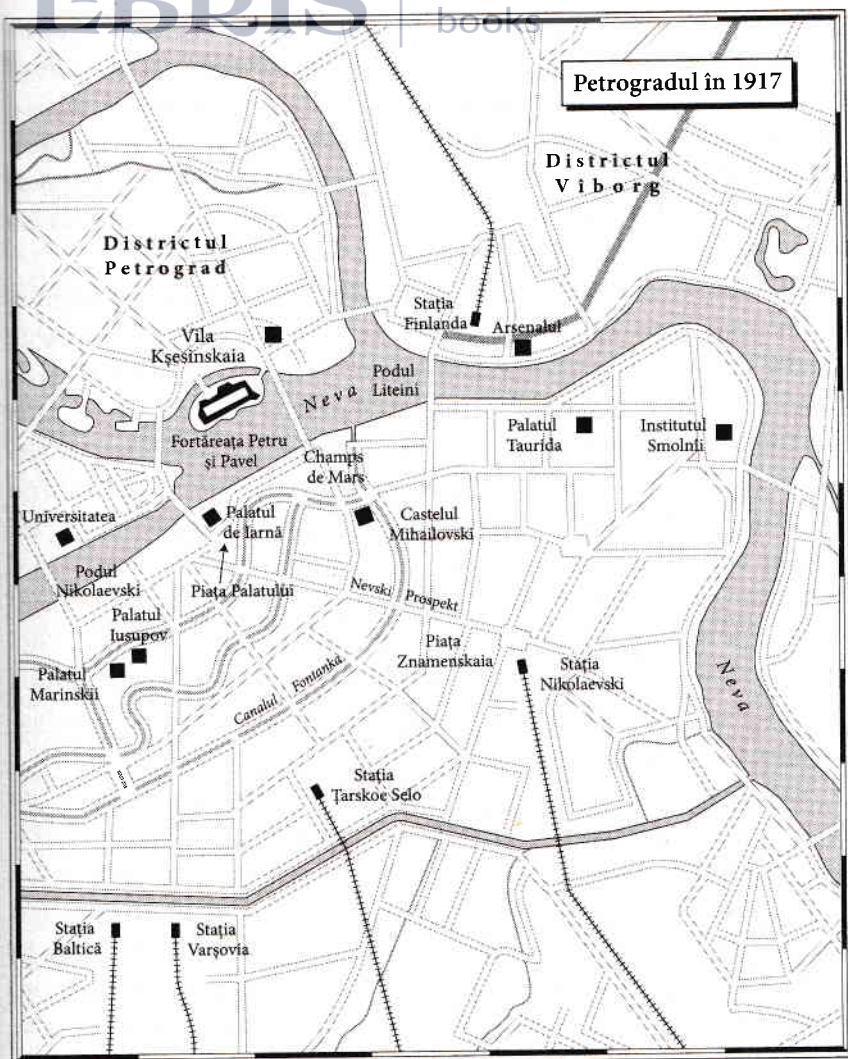
Protopopov nu putea înțelege diferența dintre partidele politice și grupările revoluționare din capitală, în pofida încercărilor subordonaților săi de a le explica. De asemenea, trebuia să i se amintească de apropiata comemorare a Duminicii Sângeroase, în 9 ianuarie, un eveniment semnificativ în calendarul stângii, care avea să fie marcat de o grevă de proporții. În acea zi, cu 12 ani în urmă, marșul pașnic condus de preotul Gheorghe Gapon, al cărui scop fusese prezentarea unei petiții pentru introducerea mai multor reforme, se transformase într-un masacru sub tirul nemilos al poliției țariste.

Ohrana era preocupată și de loialitatea uriașei garnizoane a Petrogradului, cu un efectiv de aproximativ 180 000 de militari. Protopopov a fost de acord să aibă o întâlnire cu comandanții militari ai districtului militar Petrograd, generalul Habalov, un ofițer incapabil să gândească limpede, și generalul-locotenent Cebîkin, care nu prea știa ce responsabilități îi reveneau. Când Globaciov a întrebat dacă trupele erau loiale, Cebîkin, șeful unităților de rezervă, a replicat: „Sunt sigur că sunt“, deși habar nu avea.¹⁵

Globaciov era conștient de penuria de ofițeri și de subofițeri cu experiență. Majoritatea celor destoinici fuseseră uciși sau schilodiți pe front. Batalioanele de rezervă ale gărzii din Petrograd suferea de ceea ce scriitorul Viktor Șklovski numea „disperarea surdă și resentimentele“ provocate de viața în cazarmă. Soldatul din Petrogradul lui 1917 „era fie un țăran nemulțumit, fie un orășean nemulțumit“. Soldații stăteau înghesuiți în cazărmile ca niște „cotete din cărămidă“, al căror semn distinctiv era „mirosul acru al aservirii“.¹⁶

Globaciov a pregătit un raport despre starea de spirit a soldaților din garnizoana Petrogradului. O copie a fost trimisă la *Stavka*. Generalul Alekseev a fost de acord să înlocuiască mai multe unități cu un corp de cavalerie, intenție nedusă până la capăt din cauza ofensivei germane pe frontul românesc. În plus, temperaturile în februarie scăzuseră și mai mult, ajungând la minus 20 °C. Penuria de combustibil din Petrograd alimenta zvonul potrivit căruia autoritățile aveau de gând să raționalizeze pâinea. Drept urmare, populația a intrat în panică, multe femei așteptând la coadă pe un ger cumplit, fără să apuce vreo pâine. Penuria de combustibil însemna și că muncitorii erau trimiși acasă fără să primească vreun ban, inclusiv cei de la uriașa uzină Putilov, care și-a închis porțile pe 21 februarie.

Pe 22 februarie, într-o zi de miercuri, după ce petrecuse mai bine de două luni la Palatul Alexandru din Țarskoe Selo, Nicolae al II-lea a plecat din nou spre *Stavka*, în Moghilev, Belarus. În trenul imperial a citit

o ediție în limba franceză a *Războaielor galice* a lui Cezar. De câteva ori în ultimele săptămâni respinsese încercările lui Mihail Rodzianko, președintele Dumei de Stat, de a-l convinge să numească miniștri din Blocul Progresist care să împiedice revolta. Ridicolul Protopopov îl asigurase din nou că Petrogradul se afla pe mâini bune.

Chiar a doua zi, pe 23 februarie, era Ziua Internațională a Femeii, moment care a marcat începutul procesului revoluționar.¹⁷ O schimbare bruscă a vremii adusese soarele, astfel încât străzile Petrogradului erau și mai pline de oameni după săptămânile de ger și cer întunecat. Pregătite din timp, la proteste participau și câteva grupuri de femei. Unele vociferau împotriva penuriei de alimente și scandau „Pâine! Pâine! Pâine!“;